

Sociale vaardigheden: Een noodzakelijk onderdeel van het curriculum

door Anne Terpstra en Herberd Prinsen

Op vrijwel iedere school worden sociale vaardigheidstrainingen gegeven. Samen met de taaltrainingen behoren ze tot de verworvenheden van leerlingbegeleiding in Nederland, waarmee we ons in positieve zin onderscheiden van alle Europese scholen. Dat is goed nieuws. Maar er zit ook een schaduwkant aan dit succes. De training sociale vaardigheid is tot nu toe bijna het exclusieve domein van de leerlingbegeleider, counselor of trainer. Wij denken dat het belangrijk is om het thema breder in school aan te bieden dan tot nu toe gebeurt.

Leerlingen brengen een groot deel van de dag door op school. De school is een samenleving waarin van de individuele leerling verwacht wordt dat hij goed functioneert. Hij moet zich aanpassen aan de op school heersende codes en disciplines. Slaagt de leerling hier niet in, omdat dat wat gevraagd wordt niet overeenkomt met de individualiteit van de leerling, dan spreken we van sociale vaardigheidsproblematiek. De leerling bezit niet voldoende sociale vaardigheden om volgens de regels van de school te kunnen functioneren. Vanuit de pedagogische opdracht van de school is ingrijpen geboden. Een groepstraining sociale vaardigheden is veelal het sluitstuk van een stukje individuele begeleiding. De leerlingen worden getraind en na afsluiting van de training bereidt de begeleider zich voor op de volgende groep. Een cyclus is geboren en naast het bestaande begeleidingsaanbod van de school vindt deze training haar eigen plaats. De organisatie, de docenten en mentoren, weten in hun confrontatie met deze 'lastige' of 'zielige' leerlingen al snel de weg naar de leerlingbegeleiding te vinden. Weer een stukje begeleiding dat uit de dagelijkse lespraktijk verplaatst wordt naar de 'randen' van het dagelijkse schoolgebeuren.

Bagage

Leerlingen komen de school binnen met hun eigen bagage. Zij leven in een maatschappij die omschreven kan worden als individualistisch. Het individu staat centraal en de samenleving dient zich daaraan aan te passen. Dit uitgangspunt is natuurlijk ongenueanceerd en geldt niet voor alle leerlingen, maar wijst veeleer op een tendens, een basishouding van mensen. Op school worden de leerlingen geplaatst in een 'verplicht' sociaal concept; indelingen in klassen, werkgroepen, clusters enz. Een sociale context is gegeven, of je dat als leerling wilt of niet, de organisatie bepaalt dat. Het begrip sociaal heeft in dit geval betrekking op de schoolsamenleving, de verhoudingen daarbinnen en de gezamenlijke vormen die het functioneren aansturen. Om met deze situatie vaardig te kunnen omgaan moet de leerling zich zonder conflicten aan de eisen van de schoolsamenleving kunnen conformeren. Als dat niet lukt, ontstaan er al snel problemen. Op welke manier kunnen we nu het beste kijken naar het ontstaan van deze conflicten om vervolgens te zoeken naar oplossingen die binnen de schoolcontext aangeboden kunnen worden? Ten eerste is het belangrijk de leerling te zien als een persoon met zijn eigen bagage, een vanuit de eigen context gevormd persoon. Hij is een individu met een eigen

gedragscode en eigen waarden en normen. De leerling neemt, of hij dat nu wil of niet, een stuk van thuis mee de school in. De school als organisatie stelt haar eigen eisen op dit gebied. Centraal staan daarbij vaak de begrippen 'aandacht voor elkaar', 'samenwerken', 'respect' en 'collegialiteit'. Het individu is belangrijk, maar zal op bepaalde momenten ondergeschikt gemaakt worden aan het totaal. Dat is nodig, omdat anders een organisatie zo complex wordt dat aansturing niet meer mogelijk is. Naast het sociaal functioneren van de schoolbewoners, het omgaan met elkaar, worden deze uitgangspunten ook hoe langer hoe meer onderdeel van de didactische uitgangspunten van de school. Groepswerk, samenwerken, projectonderwijs en profielwerkstukken zijn vaste onderdelen van de les. Van de leerling wordt verwacht dat hij, vaak zonder verdere instructie of procesmatige leerinhouden, dit van nature beheerst. De praktijk wijst uit dat dit lang niet altijd het geval is. Daar waar de didactiek werkt met werkvormen die een beroep doen op samenwerken, lijken sociale conflicten, geboren uit het onvermogen tot samenwerken, op de loer te liggen. Was de sociale vaardigheidsproblematiek tot voor kort alleen het terrein van de (specialistische) begeleiding, steeds meer steekt zij ook de kop op binnen de dagelijkse lessen op school. Had de docent in het verleden alleen op relatieniveau 'last' van niet sociaalvaardige leerlingen, nu heeft zich dat ook uitgebreid tot de gekozen didactiek in de les. In het ergste geval kan het zo zijn dat didactische onderwijsvernieuwingen vertragen of zelfs geen ingang vinden in het onderwijs, vanuit deze situatie. De leerling heeft het vermogen niet en de docent heeft de tijd en/of de kwaliteiten niet om hierop in te kunnen en willen gaan.

Brede aandacht

Welke mogelijkheden heeft de school en hebben de leerlingbegeleiders om in te spelen op dit nieuwe uitgangspunt? Wat wij in dit artikel aanreiken is een ruwe schets om te komen tot een brede, gestructureerde aandacht voor het onderwerp sociale vaardigheden in de school. Sociale vaardigheid wordt van iedereen binnen de school verwacht, het wordt gezien als een onderdeel van het curriculum, net zoals Engels, wiskunde of welk vak dan ook. Je moet woordjes kennen om een taal te kunnen spreken, je moet de basisprincipes van het rekenen beheersen voor wiskunde en je moet kunnen samenwerken om een groepsopdracht te maken.

Als een leerling daar niet in slaagt, komt hij op dit moment nog terecht in de cyclus van begeleiding en sociale vaardigheidstraining. Men werkt curatief en in mindere mate preventief. Het zou echter veel beter zijn de kennis en expertise van de functionarissen/trainers ook docentgericht in te zetten. Verrijking en kennis van de problematiek en hiermee om kunnen gaan in de eigen werksituatie, zal leiden tot een integrale scholing van leerlingen op het terrein van sociale vaardigheden. Het thema wordt opbouwend onderdeel van het lesaanbod en conflicten kunnen in een vroegtijdig stadium worden gesignaleerd en effectiever worden aangepakt. Daar waar de kennis en de kunde van de docent niet meer toereikend is voor adequate oplossingen kunnen de specialisten hun begeleiding oppakken en vormgeven. Terugkoppeling naar de docenten is vervolgens een goed evaluatiemiddel. Idealiter zou de situatie er als volgt uit zien:

(in kader)

Leerlingbegeleiders, counselors en trainers blijven hun werk doen binnen de schoolorganisatie. De niet-sociaalvaardige leerling krijgt begeleiding in een breed perspectief. Werkend vanuit contextuele principes waarbij de driehoek leerling-school-ouders, parentificatie en genoegdoening belangrijke peilers zijn. Daarnaast laat de leerlingbegeleider docenten kennismaken met aspecten van de training, waar docenten hun voordeel mee kunnen doen in de lessen. Ook wordt er een curriculum ontwikkeld voor docenten met als thema "samenwerken als onderwijsopdracht."

In stappen samengevat:

*Leerlingbegeleiders zijn voldoende toegerust om het thema sociale vaardigheden aan te bieden aan groepen 'conflict'leerlingen.

*Leerlingbegeleiders zijn in staat een curriculum te ontwikkelen met als thema 'samenwerken' in het licht van sociale vaardigheden en dit curriculum aan te bieden aan docenten, vaksecties, kerngroepen enz.

*Via interne en/of externe training schept de school de organisatorische voorwaarden om het thema sociale vaardigheden een plaats te geven in het curriculum. Hierbij kan gedacht worden aan het opleiden/trainen van eigen personeel in het kader van het scholingsbudget en aan het organiseren van studie(mid)dagen voor het voltallige personeel, al dan niet met ondersteuning van buitenaf.

(einde kader)

Er is nog veel werk te verzetten. Maar wij zijn van mening dat dit loont. Misschien nog niet op korte termijn, maar zeker wel op de langere termijn. Het sociaal functioneren van mensen (leerlingen) staat onder druk. Anticiperen op deze ontwikkeling in onze vormen van onderwijs is een goede zaak.

Anne Terpstra en Herberd Prinsen zijn beiden als senior trainer/adviseur verbonden aan HPC en zijn de schrijvers van het 'Handboek Sociale Vaardigheidstraining'